

Madad navi ekish me'yori 60 kg/ga qilib belgilanganda 32-35 kunda; 70 kg ekilganda 30-32 kunda; 80 kg gacha oshirilganda 27-29 kunda gullay boshlaganligi kuzatildi.

Ekish me'yori oshgan sari navlarning biologik hususiyatlariga ko'ra o'suv davri qisqarib bordi.

Xulosa tarzida shuni ta'kidlab o'tamizki, barcha ekish me'yorlarida unib chiqish, birinchi uchtalik barg hosil bo'lishi

fazalarida katta farq deyarli sezilmadi. G'unchalash, gullash, pishib-yetilish fazalarida barcha ekish me'yorida 3-6-9 kun oralig'ida farq qilganligi aniqlandi.

Ekish me'yorlari oshirilgan sari barcha navlarda o'suv davri qisqarib bordi. Demak oziqlanish maydonining katta yoki kichikligi soya navlarining rivojlanish davri uzun yoki qisqa bo'lishiga ta'sir ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR:

1. Baranov V.F. Соя биология и технология возделывания. - Краснодар.: Советская Кубань, 2005,- 433 с.
2. Yormatova D.Yo, Mamurov A. Eng yaxshi takroriy ekin // Uzbekistan qishloq xo'jaligi jurnali. - Toshkent, 2007. - № 6. 17 b.
3. Yormatova D., K. Yorov, M. Hamroyeva G'o'za qator orasiga soya ekish va moyli ekinlarni yetishtirish Toshkent-2021. 106 b.
4. Yormatova D. O'simlikshunoslik Toshkent "sharq" – 2002. 320 b.
5. Yormatova D. O'simlikshunoslik. - Toshkent., 2001. -110-121 b.

UO'T: 6331.631.8

SURXONDARYO VILOYATINING YENGIL QUMOQ TUPROQLARIDA DUKKAKLI EKINLARDAN YUQORI HOSIL YETISHTIRISHDA MINERAL O'G'ITLAR ME'YORLARINING TA'SIRI

Xursanov Ulug'berdi Choriyevich,
magistrant.

Annotatsiya. Ushbu maqolada qumli cho'l tuproqlarida mosh o'simliklarining noyob o'g'itlash talablarini va qurg'oqchil muhitda mosh o'simliklari uchun ozuqa moddalariga bo'lgan talablarni o'rganish haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: qumli cho'l, qurg'oqchil muhit, qurg'oqchil muhit, moss o'simliklari, sxema ekilish, ozuqa maydoni, sug'orish, agrotexnika, dukkakli ekinlar, tuproqlarining kislotali tabiati.

Аннотация. В данной статье представлено исследование уникальных потребностей моховых растений в песчаных пустынных почвах в удобрениях, а также исследование потребностей моховых растений в питательных веществах в засушливой среде.

Ключевые слова: песчаная пустыня, аридная среда, аридная среда, моховые растения, схема посадки, кормовая площадь, орошение, агротехника, бобовые, кислый характер почвы.

Abstract. This article presents a study of the unique fertilizer needs of moss plants in sandy desert soils, as well as a study of the nutrient requirements of moss plants in arid environments.

Keywords: sandy desert, arid environment, arid environment, moss plants, planting pattern, feeding area, irrigation, agricultural technology, legumes, acidic soil.

Qumli cho'l tuproqlarida mosh o'simliklarining noyob o'g'itlash talablarini o'rganish orqali biz ularning o'sishini yaxshiroq qo'llab-quvvatlashimiz va bu nozik ekotizimlarni saqlashga hissa qo'shishimiz mumkin. Tuproqning haddan tashqari quruqligi va ozuqa moddalarining kamligi mosh o'simliklarining rivojlanishini qiyinlashtiradi. Tuproqning qumli tabiati tufayli o'g'itni qo'llash samarasiz bo'lishi mumkin, chunki u tezda yuvilib ketishi yoki mosh o'simliklarining ildiz zonasiga kira olmasligi mumkin. Bundan tashqari, mosh o'simliklarining nozik tabiati o'simliklarga zarar etkazmasdan kerakli oziq moddalar bilan ta'minlaydigan mos o'g'itni topishni qiyinlashtiradi. Qurg'oqchil muhitda mosh o'simliklari uchun ozuqa moddalariga bo'lgan talablarni o'rganish Qumli cho'l tuproqlarida mosh o'simliklarini urug'lantirish ularning qurg'oqchil muhitda o'sishi va sog'lig'ini yaxshilash uchun juda muhimdir. Bunday sharoitda mosh o'simliklarining ozuqa moddalariga bo'lgan talablari optimal rivojlanishni ta'minlash uchun diqqat bilan o'rganilishi kerak. Qurg'oqchil muhitda mosh o'simliklarining o'ziga xos ozuqaviy ehtiyojlarini tushunish

muvaqqiyatli urug'lantirish uchun juda muhimdir.

Tuproqning qumli tabiati tufayli mosh o'simliklari tomonidan ozuqa moddalarining mavjudligi va o'zlashtirilishi o'ziga xosdir va alohida e'tibor talab qiladi. Qumli cho'l tuproqlarida mosh o'simliklarini o'g'itlashning eng yaxshi usullarini o'rganish qurg'oqchil muhitda ularning chidamliligi va hayotiyligini qo'llab-quvvatlashning kalitidir. Ularning ozuqa moddalariga bo'lgan talablarini qondirish orqali biz ushbu qiyin sharoitlarda mosh ekotizimlarining barqarorligini oshirishimiz mumkin. Tuproq tarkibi va uning mosh o'simliklarining urug'lanishiga ta'siri. Qumli cho'l tuproqlarida mosh o'simliklarini o'g'itlash tuproq tarkibiga ehtiyotkorlik bilan e'tibor berishni talab qiladi. Qumli tuproqlarda ozuqa moddalari past va suvni yomon ushlab turadi, bu mosh o'simliklarining rivojlanishini qiyinlashtiradi. Tuproq tarkibining mosh o'simliklarining urug'lanishiga ta'siri katta. Qumli tuproqlarda organik moddalar va muhim ozuqa moddalarining etishmasligi mosh o'simliklarining umumiy salomatligi va o'sishiga ta'sir qiladi, bu ularni stress va kasalliklarga ko'proq moyil qiladi.

Shu sababli, tuproq unumdorligi va tuzilishini yaxshilash uchun to'g'ri o'g'itlar va tuzatishlarni tanlash qumli cho'l tuproqlarida sog'lom mosh o'simliklarining o'sishini rag'batlantirish uchun juda muhimdir. Bunday qiyin tuproq sharoitida o'g'itlashda mosh o'simliklarining o'ziga xos ozuqa moddalariga bo'lgan ehtiyojini va suvni saqlash qobiliyatini hisobga olish juda muhimdir. Qumli cho'l tuproqlarida mosh o'simliklari uchun to'g'ri o'g'itlarni tanlash. Qumli cho'l tuproqlarida mosh o'simliklarini o'g'itlash to'g'ri o'g'itlarni ehtiyotkorlik bilan tanlashni talab qiladi. Qumli tuproqlar tez quriyidiganligi sababli, o'simlikning ildizlariga kirib borishi mumkin bo'lgan o'g'itlarni tanlash muhimdir. Organik o'g'itlar qumli cho'l tuproqlarida mosh o'simliklari uchun muhim oziq moddalar bilan ta'minlash va tuproq tuzilishini yaxshilash uchun tavsiya etiladi. Azotga boy o'g'itlarni qidiring, chunki u mosh o'simliklarida sog'lom o'sishni va yashil rangni ta'minlaydi. Qurg'oqchil muhitni ta'minlash uchun qumli cho'l tuproqlarida mosh o'simliklari uchun tavsiya etilgan qo'llash stavlkalari va vaqtlariga rioya qilish juda muhimdir. O'simlikni muntazam ravishda kuzatib borish va o'g'itlash dasturini mos ravishda o'zgartirish ham optimal o'sish va rivojlanish uchun muhimdir. Qumli cho'l tuproqlarida mosh o'simliklarini o'g'itlashda o'g'itlarni qo'llashning samarali usullarini qo'llash muhimdir. Qurg'oqchil tuproqlarda mosh o'simliklari alohida e'tibor talab qiladigan noyob ehtiyojlarga ega. Samarali usullardan biri uzoq vaqt davomida oziq moddalarining barqaror ta'minotini ta'minlaydigan sekin chiqadigan o'g'itlardan foydalanishdir. Bu mosh o'simliklarining ortiqcha o'g'itlash xavfisiz zarur oziq moddalarini olishini ta'minlashga yordam beradi. Yana bir usul - tuproqda ortiqcha ozuqa moddalarining to'planishiga yo'l qo'ymaslik uchun o'g'itni tejankor va bir tekisda qo'llashdir. Bunga donador o'g'itni qo'llash va uni mosh o'simliklari bo'ylab teng ravishda taqsimlash orqali erishish mumkin. Qumli muhitda mosh o'simliklarida ozuqa moddalarining o'zlashtirilishiga ta'sir qiluvchi omillar. Qumli cho'llarda mosh o'simliklarini o'g'itlash bunday tuproqlarda ozuqa moddalarining pastligi sababli qiyin bo'lishi mumkin. Moss o'simliklari samarali oziq moddalarni qabul qilish mexanizmlarini ishlab chiqish orqali ushbu muhitga moslashgan.

Qurg'oqchil tuproqlarda mosh o'simliklarini o'g'itlashda suvni boshqarishning roli. Qumli cho'l tuproqlarida mosh o'simliklarini o'g'itlash suvni boshqarishga strategik yondashuvni talab qiladi. Qurg'oqchil muhit mosh o'sishi uchun qiyin bo'lishi mumkin, ammo suvni to'g'ri boshqarish bilan o'simliklar gullab-yashnashi mumkin. Suvni boshqarish qurg'oqchil tuproqlarda mosh o'simliklarini urug'lantirish jarayonida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Suv miqdori va chastotasini nazorat qilish orqali o'simliklar sog'lom o'sishi va rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun zarur oziq moddalarni olishlari mumkin. Qurg'oqchil tuproqlarda mosh o'simliklarini muvaffaqiyatli urug'lantirish uchun suvni boshqarish juda muhimdir. To'g'ri sug'orish texnikasi botqoqlanishning oldini oladi va o'simliklar qiyin cho'l muhitida gullab-yashnashi uchun zarur bo'lgan ozuqa moddalarini olishini ta'minlaydi. Qumli cho'llarda mosh o'simliklarining o'sishini rag'batlantirish uchun o'g'itlash strategiyalari Qumli cho'l tuproqlarida mosh o'simliklarini o'g'itlash atrof-muhitning ozuqaviy moddalarga ega bo'lmaganligi sababli qiyin vazifadir. Moss o'simliklari bunday og'ir sharoitlarda gullab-yashnashi uchun maxsus urug'lantirish strategiyalarini talab qiladi. Qumli cho'llarda mosh o'simliklarining o'sishini rag'batlantirish uchun zarur oziq moddalar va minerallarni ta'minlaydigan maxsus o'g'itlardan foydalanish kerak. Ushbu o'g'itlar qumli tuproqda yuvilishining oldini olish uchun ehtiyotkorlik bilan qo'llanilishi kerak. Bundan tashqari, organik moddalarni tuproqqa kiritish qumli cho'l tuprog'ining unumdorligi va tuzilishini yaxshilaydi, mosh o'simliklarining o'sishi uchun yanada qulay muhit yaratadi. Qumli cho'llarda mosh o'simliklarini muvaffaqiyatli

etishtirish uchun to'g'ri o'g'itlash strategiyalari juda muhimdir. Iqlim sharoitining qurg'oqchil tuproqlarda mosh o'simliklarining urug'lanishiga ta'siri. Qumli cho'l tuproqlarida mosh o'simliklarini o'g'itlash iqlim sharoitlarining o'simliklar o'sishiga ta'sirini diqqat bilan ko'rib chiqishni talab qiladi. Qurg'oqchil muhit moshni urug'lantirish uchun noyob qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Qumli cho'l tuproqlarida namlik etishmasligi mosh o'simliklari tomonidan ozuqa moddalarining so'rilishiga to'sqinlik qilishi, ularning o'sishi va umumiy salomatligiga ta'sir qilishi mumkin. Mintaqadagi o'ziga xos iqlim sharoitlarini tushunish samarali urug'lantirish uchun juda muhimdir. Qurg'oqchil tuproqlarda mosh o'simliklarini o'g'itlashning muvaffaqiyatini aniqlashda harorat, namlik va yog'ingarchilik kabi omillar muhim rol o'ynaydi. Qumli cho'l tuproqlarining kislotali tabiati mosh o'simliklari uchun muhim oziq moddalar mavjudligiga ta'sir qilishi mumkin.

Oziq moddalarning pastligi va bug'lanishning yuqori darajasi bu sharoitda moshning rivojlanishini qiyinlashtiradi. Biroq, so'nggi tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, mikroorganizmlar mosh o'simliklarini urug'lantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu mikroorganizmlar organik moddalarni parchalashga yordam beradi va mosh o'zlashtira oladigan muhim oziq moddalarni chiqaradi. Mosh o'simliklarini urug'lantirishda mikroorganizmlarning ahamiyatini tushunish qumli cho'l tuproqlarida mosh o'sishini kuchaytirish uchun barqaror usullarni ishlab chiqishga yordam beradi. Qumli cho'llarda mosh o'simliklari uchun ozuqa moddalarining mavjudligini oshirish uchun innovatsion yondashuvlar. Qumli cho'l tuproqlarida mosh o'simliklarini o'g'itlash ozuqa moddalarining kamligini hal qilish uchun innovatsion yondashuvlarni talab qiladi. Bunday sharoitda an'anaviy o'g'itlar samarali bo'lmashligi mumkin, shuning uchun muqobil usullarni o'rganish kerak.

Yondashuvlardan biri qumli cho'l tuproqlari uchun maxsus ishlab chiqilgan sekin o'g'itlardan foydalanishdir. Ushbu o'g'itlar vaqt o'tishi bilan asta-sekin ozuqa moddalarini chiqaradi, bu esa mosh o'simliklarini yuvilmasdan yoki kamdan-kam yog'ingarchilik bilan yuvib tashlamasdan barqaror ta'minlashni ta'minlaydi. Yana bir innovatsion yondashuv mosh o'simliklari uchun tabiiy o'g'it sifatida organik moddalardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Bu kompost, go'ng yoki tuproq tuzilishini yaxshilaydigan va moshning qattiq cho'l muhitida rivojlanishi uchun zarur oziq moddalar bilan ta'minlaydigan boshqa organik materiallarni o'z ichiga olishi mumkin. Qurg'oqchil muhitda mosh o'simliklarini muvaffaqiyatli urug'lantirish bo'yicha amaliy tadqiqotlar. Qumli cho'l tuproqlarida mosh o'simliklarini o'g'itlash qurg'oqchil muhit va cheklangan ozuqa moddalari tufayli o'ziga xos qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Biroq, amaliy tadqiqotlar orqali muvaffaqiyatli urug'lantirish usullari aniqlandi. Yondashuvlardan biri azot, fosfor va kaliy kabi muhim oziq moddalarga boy maxsus o'g'itlardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Ushbu o'g'itlar mosh o'simliklari tomonidan optimal emilishini ta'minlash uchun qumli tuproqqa ehtiyotkorlik bilan qo'llaniladi. Bundan tashqari, o'g'itlash jarayonini to'ldirish va mosh o'simliklarining qattiq qurg'oqchil muhitda rivojlanishi uchun qulayroq mikroiklimni yaratish uchun strategik sug'orish usullari qo'llaniladi.

Xulosa qilib aytganda, qumli cho'l tuproqlarida mosh o'simliklarini o'g'itlash o'ziga xos qiyinchiliklar va imkoniyatlarni taqdim etadi. Bizning tadqiqotimiz ma'lum o'g'itlarning bunday ekstremal sharoitlarda mosh o'simliklarining o'sishini yaxshilashda samaradorligini ko'rsatdi. Oldinga qarab, qumli cho'l tuproqlarida mosh o'simliklarini urug'lantirishning kelajakdagi yo'nalishlari har xil turdagi o'g'itlar va qo'llash usullari bilan keyingi tajribalarni o'z ichiga olishi kerak. Ushbu o'g'itlarning umumiy ekotizimga uzoq muddatli ta'sirini o'rganishni davom ettirish muhimdir. Bundan tashqari, iqlim o'zgarishining qumli cho'l tuproqlarida

mosh o'simliklari uchun ozuqa moddalarining mavjudligiga ta'sirini tushunishga harakat qilish kerak. Turli fanlar bo'yicha

ekolog olimlar va tadqiqotchilar bilan hamkorlik qilish ushbu muammolarni hal qilishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi.

ADABIYOTLAR:

1. B.Musaev (2001). Agrokimyo. Toshkent: Sharq.
2. Holiqov B., Iminov A. Tuproq unumdorligi past bo'lgan yerlarda ekiladigan ekinlar va ularni parvarishlash agroteknikasi xususida // O'zbekiston qishloq xo'jaligi jurnali. № 3.2017. B-11.
3. Вавилов П. и другие. Растениеводства. М: Колос, 1979. – 179-181 с.
4. Жуковский П. М. Культурные растения и их сородичи. – М.: Колос, 1971.
5. Abdiev A.A., Jabborov, B.F. "No'xat donining laboratoriya va dala unuvchanligi". Scientific.

UO'T: 633.33 635.654.

ISSIQLIK VA QURG'OQCHILIK CHIDAMLI BO'LGAN MOSH NAV VA TIZMALARINI TANLASH

Shodiyev Sherzod Shomiljon o'g'li, kichik ilmiy xodim,
Janubiy dehqonchilik ilmiy tadqiqot instituti,
Ziyadullayev Zoxidjon Fayzullayevich, q/x.f.d., prof.,
Sholichilik ilmiy tadqiqot instituti.

Annotatsiya. Ushbu maqolada janubiy mintaqalar sharoitida, hususan Qashqadaryo viloyati iqlim sharoitida yetishtirilgan mosh nav va tizmalarini tashqi muhitning stress omillariga chidamli bo'lganlarini tanlash ishlari olib borilganligi keltirilgan.

Kalit so'zlar: mosh, nav, tizma, qurg'oqchilik, issiqlik, janubiy mintaq, o'simlik poya uzunli, dukkaklar uzunligi, o'suv davri.

Аннотация. В данной статье представлено, что сорта и гряд маш, выращиваемые в условиях южных регионов, особенно в климатических условиях Кашкадарьинской области, были отобраны на сортах и гряд, устойчивых к стрессовым факторам внешней среда..

Ключевые слова: маш, сорт, гряда, засуха, жара, южный регион, длина стебля растения, длина стручка, вегетационный период.

Abstract. This article presents that varieties and ridge of mung beans grown in the southern regions, especially in the climatic conditions of the Kashkadarya region, were selected for varieties and ridges that are resistant to stress factors in the external environment.

Keywords: mung bean, variety, ridge, drought, heat, southern region, plant stem length, pod length, growing season.

Kirish: Dunyo mamlakatlarini global isish jarayoni qiynayotgan maxal (yog'ingarchilikning pasayishi, suv tanqisligi, harorat ko'tarilishi, tuproqdagi suv bug'lanishi jarayonining tezlashishi) issiqlik va qurg'oqchilikka chidamli navlarni yaratish zarur. Shu bilan birgalikda Respublikamizda, hususan janubiy hududlarda dukkakli don ekinlarini issiqlikka, qurg'oqchilikka chidamli navlarini va boshlang'ich manbalarini yaratish bugungi kun seleksiyasining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Respublikamizning janubiy mintaqasi hususan, Qashqadaryo viloyatida ob-havoning muntazzam o'zgarib turishi, ba'zi dehqonchilik yillarida tabiat va iqlim qiyinchiliklari dehqonlarimiz irodasini sinovdan o'tkazmoqda. Ana shunday iqlim sharoitlarida ham mosh yetishtirish, moshdan mo'l hosil olish, unib chiqqan mosh hosilini talofatsiz voyaga yetqazish va kerakli hosil olishga tayyorlash dehqonlarimizga ulkan mas'uliyat yuklab kelmoqda.

Bu borada eng avvalo hudud iqlim sharoitiga mos navlarini tanlash, ularni dehqon fermerlarimizga yetqazib berish soha izlanuvchilarining asosiy birinchi navbatdagi vazifasi hisoblanadi. Bunga davrning o'zi ham imkoniyatlar yaratib bermoqda. Bugungi kunda eng avvalo mehnatkash xalqimizning zahmati inobatga olinsa, so'ng bu borada olimlarimiz yaratayotgan yangi-yangi navlarning hisssasi e'tirof etiladi.

Mosh ekinning yuqori mahsuldorligiga ega bo'lgan nav, genotiplarni tanlash orqali va ekish vaqti to'g'ri ekilsa hosildorlikni

yanada oshirishda samarali erishish mumkin [1]. Qishloq xo'jalik ekinlarning mahsuldorlik xususiyatini aniqlashda navlarni tanlash muhim roli katta hisoblanadi. Shuning uchun ham optimal ekish vaqti asosan ekilgan navlar tashqi hududning agroiklim sharoitiga bog'liqligini va o'simlikning vegetativ va reproduktiv bosqichlari o'rtasidagi to'liq uyg'unligini osonlashtiradi [2,3].

Tadqiqot usullari. Tadqiqot dorasida mosh (*Vigna radiata*) ning iqlim

o'zgarishlariga mos, rivojlanish fazalari qisqa va ertapishar nav va tizmalarini tanlash tadqiqotlari doirasida nazorat ko'chatzorida 50 ta nav va tizmalar 3 qaytariqda, ekin maydoni 10 m² qilib joylashtirildi va sinov ishlari amalga oshirildi. Dala tajribalari Janubiy dehqonchilik ilmiy tadqiqot institutining Qarshi bo'limi tajriba maydonida o'tkazildi. Tajribani olib borish uchun 1 ta andoza nav va 49 ta yangi tizmalar tanlab olindi. Andoza navlar sifatida respublikamizning sug'oriladigan maydonlarida katta maydonga ekilib kelinayotgan Durdona navi olindi. Tadqiqot uchun tanlab olingan tizmalar mahalliy sharoitda issiqlikka chidamligi, mahsuldorligi va don sifat ko'rchatkichlari yuqori mahalliy va xorijiy ilmiy markazlardan keltirilgan seleksiya namunalari hisoblanadi. Tajribada genotiplarni tasodifiy joylashtirish sxemasini ishlab chiqishda halqaro GenStat-13 dasturining Alpha lattice design dan foydalanildi. Tadqiqotda tajribalarni joylashtirish va tadqiqot davomida fenologik kuzatuvlar, hisob va tahlillar «Butunittifoq O'simlikshunoslik instituti VIR» (1984) uslubi bo'yicha, biometrik

«Qishloq xo'jalik ekinlari navlarini sinash markazi»ning (1985, 1989) asosida amalga oshiriladi.

Tadqiqot materiallari va uslubi. Janubiy dehqonchilik ilmiy-tadqiqot institutining markaziy tajriba maydonida 2021-yil davomida moshning 1 ta nav va 49 ta tizmalari ustida ilmiy tadqiqotlar olib borildi.

Kelgusida tabiatning noqulay omillari (issiqlik, qurg'oqchilik) ta'sirida ham moshdan yuqori va sifatli hosil olish maqsadida Janubiy dehqonchilik ilmiy- tadqiqot institutining markaziy tajriba maydonidagi nazorat ko'chatzorida 1 ta nav va 49 ta tizmalar 3 qaytariqda ekilib, tashqi muhitning stress omillariga qurg'oqchilik va issiqlikka chidamlilik xususiyatlari o'rganildi. Bunda tizmalarni taqqoslash maqsadida hozirgi kunda Respublikamizda keng maydonlarda ekilib kelinayotgan "Durdona" navi andoza sifatida tanlab olindi.

Natijalar va munozara. Shu nuqtai nazardan kelib chiqib, ilmiy tadqiqotlarimizda mosh nav va tizmalarining o'simlik bo'yi va dukkak uzunligi bo'yicha tahlil qilinganda o'rtacha nav va

tizmalarda o'simlik bo'yi 36,4-75,5 sm gacha bo'lganligi aniqlandi. Bunda andoza "Durdona" navning o'simlik bo'yi uzunligi tadqiqot natijasiga ko'ra 55,4 sm gacha bo'lganligi biometirik o'lchovlar natijasida aniqlangan bo'lsa, andoza navidan o'simlik bo'yi uzunligi yuqori bo'lgan tizmalar soni 29 ta ni tashkil qildi, qolgan tizmalar andoza navidan o'simlik bo'yi ko'rsatkichi bo'yicha past bo'lganligi tadqiqotlarimiz natijasida aniqlandi (1-rasm).

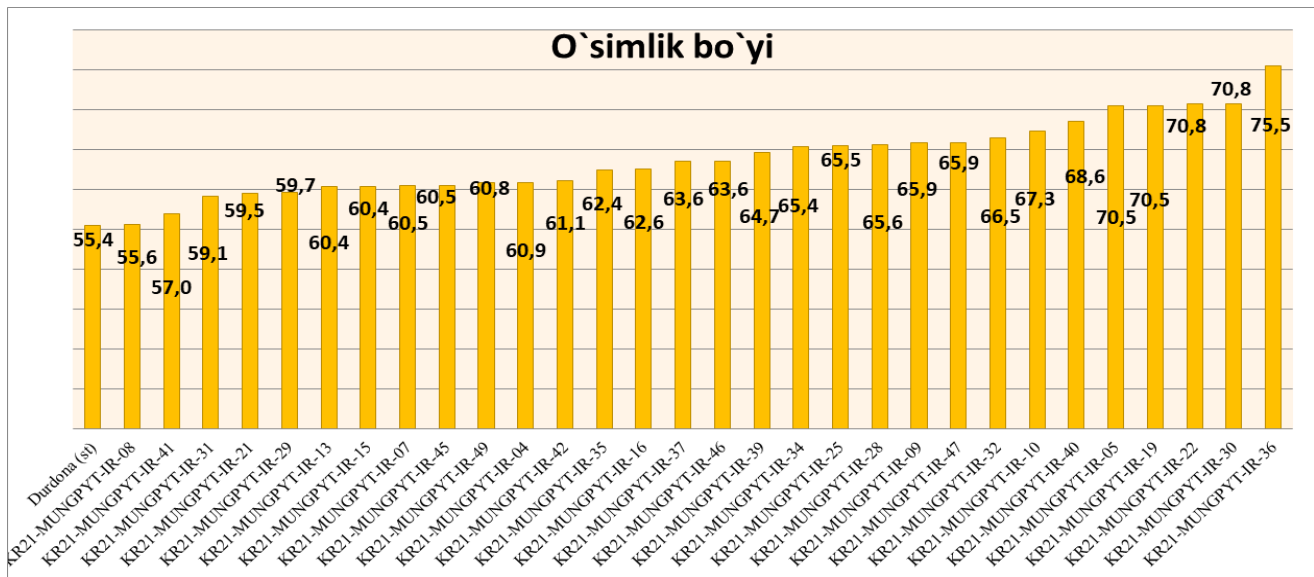
Janubiy viloyatlarda qurg'oqchilik va issiqlik ta'sirida mosh navlarida uchraydigan morfologik o'zgarishlardan biri bo'lgan mosh o'simligini dukkaklari pishib yetilmasda qovjirab qolishi hisoblanadi. Olib borayotgan tadqiqotlarimiz natijasiga ko'ra mosh nav va tizmalarimizni unib chiqishda pishib yetilgungacha bo'lgan kun oralig'i qaytariqlar bo'yicha o'rtacha 67 kundan 95 kungacha bo'lganligi fenologik kuzatuv natijalarida aniqlandi. Bunda andoza "Durdona" navimizga nisbatan ertaroq pishib yetilgan bo'lsa andoza navimizga nisbatan ertaroq pishib yetilgan tizmalar soni 23 tani tashkil qilganli tadqiqotlarimiz natijasida kuzatildi (1-jadval).

1-jadval.

Mosh nav va tizmalarining pishishgacha bo'lgan kun, o'simlik bo'yi va dukkaklar uzunligi, sm (Qarshi-2021 y).

№	Nav va tizmalar	Pishishgacha bo'lgan kun	O'simlik bo'yi, sm	Dukkak uzunligi, sm
1	Durdona (st)	78	55,4	8,5
2	KR21-MUNGPYT-IR-01	83	49,6	7,3
3	KR21-MUNGPYT-IR-02	75	36,4	7,7
4	KR21-MUNGPYT-IR-03	74	47,0	8,2
5	KR21-MUNGPYT-IR-04	83	60,9	7,4
6	KR21-MUNGPYT-IR-05	74	70,5	9,2
7	KR21-MUNGPYT-IR-06	74	48,8	8,4
8	KR21-MUNGPYT-IR-07	78	60,5	7,3
9	KR21-MUNGPYT-IR-08	83	55,6	6,2
10	KR21-MUNGPYT-IR-09	93	65,9	7,4
11	KR21-MUNGPYT-IR-10	93	67,3	8,1
12	KR21-MUNGPYT-IR-11	76	45,6	7,0
13	KR21-MUNGPYT-IR-12	92	54,1	8,5
14	KR21-MUNGPYT-IR-13	83	60,4	9,2
15	KR21-MUNGPYT-IR-14	80	53,0	8,1
16	KR21-MUNGPYT-IR-15	76	60,4	8,2
17	KR21-MUNGPYT-IR-16	86	62,6	8,5
18	KR21-MUNGPYT-IR-17	88	50,5	8,7
19	KR21-MUNGPYT-IR-18	77	53,6	8,3
20	KR21-MUNGPYT-IR-19	74	70,5	8,0
21	KR21-MUNGPYT-IR-20	82	48,7	9,0
22	KR21-MUNGPYT-IR-21	77	59,5	8,2
23	KR21-MUNGPYT-IR-22	75	70,8	8,5
24	KR21-MUNGPYT-IR-23	90	50,6	6,2
25	KR21-MUNGPYT-IR-24	79	52,8	9,0
26	KR21-MUNGPYT-IR-25	72	65,5	8,4
27	KR21-MUNGPYT-IR-26	84	43,8	9,3
28	KR21-MUNGPYT-IR-27	71	45,9	8,4
29	KR21-MUNGPYT-IR-28	67	65,6	9,1
30	KR21-MUNGPYT-IR-29	83	59,7	9,5
31	KR21-MUNGPYT-IR-30	87	70,8	8,4
32	KR21-MUNGPYT-IR-31	73	59,1	8,1
33	KR21-MUNGPYT-IR-32	76	66,5	9,0
34	KR21-MUNGPYT-IR-33	72	50,9	7,9

35	KR21-MUNGPYT-IR-34	77	65,4	8,4
36	KR21-MUNGPYT-IR-35	72	62,4	8,5
37	KR21-MUNGPYT-IR-36	75	75,5	10,1
38	KR21-MUNGPYT-IR-37	75	63,6	8,2
39	KR21-MUNGPYT-IR-38	74	49,9	8,7
40	KR21-MUNGPYT-IR-39	72	64,7	8,3
41	KR21-MUNGPYT-IR-40	95	68,6	8,0
42	KR21-MUNGPYT-IR-41	89	57,0	7,6
43	KR21-MUNGPYT-IR-42	85	61,1	8,1
44	KR21-MUNGPYT-IR-43	92	53,0	5,4
45	KR21-MUNGPYT-IR-44	94	54,9	9,2
46	KR21-MUNGPYT-IR-45	86	60,5	9,1
47	KR21-MUNGPYT-IR-46	71	63,6	9,3
48	KR21-MUNGPYT-IR-47	94	65,9	8,9
49	KR21-MUNGPYT-IR-48	73	49,1	9,2
50	KR21-MUNGPYT-IR-49	93	60,8	8,0
	Min	67	36,4	5,4
	Mean	81	58,3	8,3
	Max	95	75,5	10,1
	HCP ₀₅	0,9	1,2	
	HCP _{05 %}	1,1	2,0	
	Cv %	0,7	1,2	



1-rasm. Mosh nav va tizmalarining bo'yi sm Qarshi. 2021-y.

Dukkakli o'simliklarni dukkaklari qancha uzun bo'lsa donlar soni ham shuncha ko'p bo'ladi va hosildorligiga keskin ta'sir qiladi. Biz o'rganayotgan mosh nav va tizmalarimizning ham dukkak uzunligini tahlil qilganimizda qaytariqlar bo'yicha o'rtacha 5,4 sm dan 10,1 sm gacha bo'lganligi aniqlandi. Andoza "Durdona" navimizni dukkak uzunligi 8,5 sm bo'lgan bo'lsa andoza navimizni

dukkak uzunligi bo'yicha quydagi 15 ta, tizmalarimizni dukkak uzunligi biometirik o'lchov natijalarida kuzatildi (1- jadval).

Xulosa qilib aytganda 2021 yilda olib borilgan tadqiqotlar natijasida moshning andoza nava niga nisbatan yuqori ko'rsatkichlarga ega bo'lgan 49 tadan 19 ta tizmalari tanlab olindi va seleksiyani keyingi bosqichlariga o'tkazildi.

ADABIYOTLAR:

1. D. Gharti, R. Darai, S. Subedi, A. Sarker, and S. Kumar, "Grain legumes in Nepal: present scenario and prospects," World Journal of Agricultural Research, vol. 2, no. 5, pp. 216–222, 2014.
2. M. Ahmad, M. U. Chattha, I. Khan et al., "Effect of diferent sowing dates and cultivars on growth and productivity of mung-bean crop," Journal of Innovative Sciences, vol. 7, no. 1, 2021.
3. M. Ahmad, M. U. Chattha, I. Khan et al., "Effect of diferent sowing dates and cultivars on growth and productivity of mung-bean crop," Journal of Innovative Sciences, vol. 7, no. 1, 2021.

РОСТ, РАЗВИТИЕ И УРОЖАЙНОСТЬ ХЛОПЧАТНИКА (Ц/ГА), ПОСЛЕ РАСПАШКИ 3-ЛЕТНЕЙ СТОЯНИИ ЛЮЦЕРНЫ В УСЛОВИЯХ В ТИПИЧНО СЕРОЗЕМНОЙ ПОЧВЫ ВАХШСКОЙ ДОЛИНЫ ТАДЖИКИСТАНА

Исмоил Исломов, доктор сельскохозяйственных наук, профессор,

Асадова Манзура Ахадовна, докторант,

Рамазонов Олтинбек Ойбек угли, докторант

Бухарский институт управление природными ресурсами Национального исследовательского университета «Ташкентский институт инженеров ирригации и механизации сельского хозяйства».

Аннотация. В статье освещено рост, развитие и урожайность хлопчатника (ц/га), после распахки 3-х летней стоянии люцерны в условиях типично сероземной почвы Вахшской долины Таджикистана. Поливная норма в среднем составила 688 м³/га, фактическая оросительная норма 4125 м³/га. Последействия рост главного стебля хлопчатника и другие показатели составили соответственно 98,5 см, 14,6; 11,5 и 5,1 штук, где урожай хлопка-сырца в среднем из 4-х повторений составил 38,0 ц/га, с прибавками 6 ц/га от режима орошения и 3,0 ц/га от внесенных норм минеральных удобрений

Ключевые слова: урожайность, люцерна, хлопчатник, почва, типичный серозем, поливная норма, минеральные удобрения.

Annotatsiya. Maqolada Tojikistonning Vaxsh vohasi tipik bo'z tuproqlari sharoitida uch yillik bedani haydalgandan keyin paxtani o'sishi, rivojlanishi va hosildorligiga ta'siri bayon etilgan. Sug'orish me'yori o'rtacha 688 m³/ga, mavsumiy sug'orish me'yori 4126 m³/ga. Bada haydalgandan keqin, g'o'zaning bo'yi 98,5 sm, simpodial shoxlar 14,6 dona, ko'sak 11,5 dona va ochilgan ko'saklar 5,1 dona, paxta hosildorligi 4 karra takrorlashdan 38,0 ts/ga ni tashkil qilib, o'sish sugorish rejimidan 6 ts/ga, mineral o'g'it kiritishdan 3 ts/ga ni tashkil qildi.

Kalit so'zlar: hosildorlik, beda, paxta, tuproq, tipik bo'z tuproq, sug'orish me'yori, mineral o'g'itlar.

Abstract. The article highlights the growth, development and yield of cotton (c/ha), after plowing 3 years of alfalfa standing in the conditions of a typically gray-earth soil of the Vakhsh valley of Tajikistan. The irrigation rate averaged 688 m³/ha, the actual irrigation rate was 4125 m³/ha. Aftereffect, the growth of the main stem of cotton and other indicators amounted to 98.5 cm, sympodial branches 14.6 pcs.; 11.5 and 5.1 pieces, respectively, where the yield of raw cotton in the average of 4 repeated was 38.0 c/ha, with additions of 6 c/ha from the irrigation regime and 3.0 c/ha from the applied norms of mineral fertilizers

Keywords: yield, alfalfa, cotton, soil, typical chernozem, irrigation rate, mineral fertilizers

Введение. Люцерна в Таджикистане является одной из главных кормовых культур в создании прочной кормовой базы для животноводства. Кроме того, она является наилучшим предшественником сельскохозяйственных культур в основном хлопчатника. Корневая система люцерны играет большую роль в жизни растений и в повышения плодородия почв. Она улучшает структуру почвы, обогащает ее органическим веществом и азотом, предотвращает развитие вилта хлопчатника. Люцерна считается лучшим предшественником для многих сельскохозяйственных культур особенно хлопчатника.

К.А.Тимирязевым (1) был проведен интересный опыт в 1875-1876 гг., заключающийся в том, что наслоения земли чередовались слоями плодородной и бесплодной. Оказалось, что корни растений распространялись в плодородной, только некоторые мочки поселились в слое бесплодной почвы. Он утверждал, что «Корни приспособляются и развиваются преимущественно в тех частях почвы, где она встречают более питательным вещества и иду на встречу своей пищи».

П.А.Костычев (2) установил, что «Накопление в почве органических веществ может зависит только от растительных корней».

Т.Ортиков утверждает (3), что для обогащения почвы гумусом и биологическом азотом люцерна является основной

гумифицирующей культурой.

Методика исследований. В наши исследование (до запашки люцерны) были включены три вариантах 60, 70 и 80 в процентах от ППВ (предельная полевая влагоемкость) и в сочетании четыре варианта норм внесения минеральных удобрений в кг/га:

1-без удобрений (контроль) N0P0K0:

2-N100P200K100:

3-N100P300K150:

4-N100P400K200

За три года стояния перед посевом. Во второй и третий годы стояния внесены рано весной до вегетации под боронованием равными порциями по 25% в год, остальные 50% от нормы фосфора и калия. Почвы опытного участка типично сероземная.

На всех вариантах, где проводились наши исследования, после распахки пласта люцерны трёхлетнего стояния выращивался хлопчатник. Все делянки опыта как по режиму орошения, так и по вариантам внесения минеральных удобрений были строго фиксированы и ориентированы их границ. Поэтому, у нас была возможность произвести отдельный учет урожая хлопка-сырца (в первый год после распахки люцерны) по всем делянкам опыта в четырехкратной повторности.